

A műhegyektől a politikai vallásig

Kiállítás a magyar kultúra jobbszéléről

Trianon márkájú injekcióstű, a turáni egyistenhívők szertartásának leírása, „Igazságot Magyarországnak!” feliratú trikó, rovásírás-bebűtészta és hasonlók tekinthetők meg KissPál Szabolcs¹ kiállításán, amely javarészt a szélsőjobboldali mozgalmak tárgyi-képi kultúráját összegzi. A marosvásárhelyi születésű, Budapesten élő művész gyűjteménye, *A műhegyektől a politikai vallásig (Magyar Trilógia)* 2016 decemberétől 2017. februárig a kolozsvári Tranzit.ro kiállítótermében volt megtekinthető, márciustól június elsejéig pedig a prágai Kostka Galériában látható.

A kiállítást hetven tárgy, negyvenhat nyomtatott dokumentum és tizenegy videofelvétel alkotja. Meglehetősen eklektikus kínálat: megjeleníti a második világháború tárgyi kultúráját, szöveges emlékekeit, a mai szélsőjobboldalishoz tartozó tárgyakat és két doku-fikciót, amelyek párhuzamot állítanak fel a mai magyar kormány és a Horthy-korszak ideológiája között. A trilógia három narratívát foglal magában: a politikai retorika által kisajátított tájról szóló áldokumentumfilmet, a *Szerelmes földrajzot*, a nemzeti szimbólumok mentén felépülő, szintén áldokumentumfilmet (*A lehullott turultoll felemelkedése*), valamint a politikai vallást (*A Szakadék Lelet*). A *Szerelmes földrajz* a budapesti állatkertben található Nagy Szikla történetét ismerteti korabeli fotók és híradók feldolgozásával, Trianon utáni jelentését boncolgatva, illetve ismertette egy székely család állatkertbe költözését. Rámutat a revizionizmust működtető frusztráció következményeire, és olyan ellentéppárokkal operál, mint például az Erdélybe áttelepülő, vidám családokat szállító vonat, illetve zsidókat deportáló vagonok képe. *A lehullott turultoll felemelkedése* a turulmadár mint nemzeti szimbólum aktuális jelentéseit vázolja fel.

A *Szakadék lelet* tárgyaira, a kiállítás kerettörténete szerint, a Pilis hegységben bukkantak. A „szakrális geográfia” és az „alternatív történetírás” diskurzusai szerint, a környék a világ „szívcsakrájaként” működik – mint ismert, a csakra a hindu tantrizmus és tantrikus buddhizmus kultúrájából ered; a szóban forgó szubkultúrákban tehát a keresztény

KissPál Szabolcs

és az ősi pogányság legitimitása mellett a keleti hatás is fellelhető. A kiállítás tárgyait pszeudo-archeológusok egy névtelen csoportja a „világ fő spirituális tengelyeinek” kereszteződésénél találta meg 2010. májusában – a történet szerint, részben egy Tamás nevű fikatív szereplő, részben egy ismeretlen személy hagyatékeként. A tárgyakat a hely keleti részén egy lőszeresládában, a nyugati felén pedig egy hátizsákban találták – ez utóbbi tartozott a Tamás nevű fikatív személyhez. Amint azt később látni fogjuk, a kiállítás tárgyainak egy része valódi, egy része meg hamisított, a művész által átalakított, s a mögéjük szőtt történetek szintén a valóság vagy a fikció termékei. A szerző a tézist fejti ki, amely szerint a nemzetalkotás folyamata a kirekesztésen keresztül, a politikai vallás eszközével valósul meg. KissPál Szabolcs célja azonban – mint azt kolozsvári, kétszemélyes múzeumlátogatásunkon kifejtette – nem üres provokáció volt, hanem elsősorban arra kívánta fölhívni a figyelmet, hogy éppen a szimbólumok politikai használata és kisajátítása válik a provokatív kritika tárgyává, nem pedig az általa feltárt jelenségek.

A kiállításához mellékelte anyagból megtudjuk, hogy a hegy legitimatosabb részét, a Holdvilág-árkot már 1939-ben kutatni kezdték; Sashegyi Sándor amatőr régész próbálkozásait pedig sokan követték. A kutatók sorához csatlakozott Szörényi Levente zeneszerző is,² aki édesapja nyomdokaiba lépve dolgozott a terület feltárásán a Magyar Tudományos Akadémia Régészeti Kutatócsoportjával közösen.

Mint említettük, számos valódi és hamis, vagy átalakított tárgy alkotja *A Szakadék leletét*. Ezek „származási helyét” KissPál Szabolcs minden alkalommal megjelölte, így tudhatjuk, hogy a fikatív szereplő, Tamás tárgyai voltak-e, vagy az ismeretlen személy hagyatékának részét

képezik. Katonai vizespalack és Magyarország-térkép mellett találunk Nagy-Magyarország faliórát, vagy Johann Gottfried Herder kítüntetését, akinek egyik jövődöleése értelmében a magyar nemzet asszimilálódni fog az őt körülvevő szláv nyelvi tengerbe. Az ismeretlen tulajdonoshoz tartozik egy lőszeresláda is, amely mellett elsősegély doboz áll mint a két világháború között élő Tamás tulajdona. Hozzá tartozik például egy hátizsák, amelyet Tamás, a történet szerint, valószínűleg „Yoel Palgitól, egy kolozsvári születésű, az akkor brit fennhatóság alatti Palesztinában élő zsidó partizántól kapta 1944 júniusában.” A hátizsák Palgi bajtársának, Szenes Hannának tulajdonát képezhette, aki ejtőernyős és Magyarországon született fiatal zsidó költő volt. Szenes „Palesztinába alijázott 1939-ben,” majd a WAAF³ kötelékében partizánként került Magyarországra a magyar zsidók megmentésére. 1944-ben letartóztatták, bebörtönözték és megkínózták, majd kivégezték. A két személy egyébként valóban létezett, a kiállításon látható hátizsákot azonban csak a kiállító fantáziája kötötte össze velük. Számos más tárgy lelhető fel: származási bizonyítvány, *Justice for Hungary* (Igazságot Magyarországnak) levelezőlap, női portré, amelyen talán Tamás édesanyja látható, és egy halvány felirat: „Tikkun olam, 1914. július 28.” – a *Tikkun olam* a judaizmusban a világ megjavítását jelenti. Bekerült a gyűjteménybe többnyelvű levelezőlap és pohár a *Magyar Hiszekegy* szövegével, egy gyors ugrással pedig egy drótkerítés darabja, amely a menekültáradat magyarországi feltartóztatására utal. Találunk ugyanakkor a harmincas évekből származó antiszemita karikatúrát, vagy 1919-es képeslapot is, amely a hábtatamadás legendáját jelöli: eszerint Németország azért veszítette el az első világháborút, mert a civilek, különösen a köztársaságiak elárulták az országukat. Másolatokat találunk az *Egyenlőség* című újságból, az *Orthodox Zsidó Újságból* és a *Budapesti Hírlapból*, de elfér mellettük a Turul labdajáték reklámja vagy a Turul Szövetség kítüntetése is, valamint egy nyíl hamvai, amelyeket Tamás egy Kodak filmdobozba tett. A kiállítás összesen 135 elemet tartalmaz, és amint a rövid felsorolásból látható, a kort több perspektívából, a maga sokszínűségében igyekszik megragadni.

KissPál Szabolccsal alkalmunk volt beszélgetni az *A műhegyektől a politikai vallásig (Magyar Trilógia)* c. munkájáról. Az alábbiakban vallott a provokációhoz fűződő viszonyáról, a Horthy- és az Orbán-korszak párhuzamáról, illetve arról, hogy ő maga hogyan viszonyult a kiállítás összeállításához előtt és után azokról a mozgalmakról, hiedelmekről és politikai eszközökről, amelyeket feltárt.

Azok számára, akik a szubkultúrához kapcsolódnak valamilyen formában, akár provokatív is lehet ez a kiállítás. Szándékodban állt ez?

Nem a provokáció volt az elsődleges célom, de nyilván lehetnek olyan értelmezései a kiállításnak, amelyek szerint igen. Kétségtelen,

hogy egy-egy gondolat vagy tárgy, mint például a módosított Horthy-kori irredenta relikvia az elszakított területek kiürített földmaradványaival provokatívnak tűnhet – de a tárgyak tágabb történetbe vannak ágyazva, amelynek célja nem a provokáció, hanem az esetenként provokatív élű kritika.

A kiállítás deszakralizálja azt, ami sokak számára szakrális. Mit gondolsz, meddig lehet elmenni ezzel?

Szerintem elég messze, mivel úgy gondolom, hogy a szakrális dolgok köre többé-kevésbé körülhatárolható, miközben persze bárki tekinthet szakrálisnak, amit csak éppen akar. Ha viszont nincs konszenzus afőlről, hogy mit, mihez képest tartunk szakrálisnak, akkor a deszakralizálásnak sincs értelme. Például egy jól ismert, használatban levő, dogmatikailag beágyazott és referált szimbólum deszakralizálása lehet sértő, viszont egy húszas évekbeli sorozatgyártott tömegtermékkel, ami ráadásul a korabeli politikai propaganda része volt, más a helyzet.

Párhuzamot állítottál a Horthy-korszak és az Orbán-rendszer között. Milyen közös elemeket találtál, hogyan kapcsolható össze a két rezsim?

Világos szerkezeti jellemzője a projektnek, hogy kapcsolatot teremt a Horthy- és a Fidesz-korszak politikai ideológiái között. Ezt a kapcsolatot egyrészt maga a kormányzat tevékenysége és kinyilatkoztatott szándékai támasztják alá. A köztéri szimbólumrendszerek alakításától az emlékezet-politikai gyakorlaton keresztül az intézmények és hét-köznapok irányításának módján át sok mindenben kifejezésre jut az, hogy a jelen rendszer ideológiai előképként tekint a Horthy-korra. Az általam teremtett múzeumi narratíva azzal a két dokumentumfotóval zárul, amelyek egyikén egy Horthy-portrét emelnek a magasba a negyvenes években, míg a másik, napjainkban készült képen egy olyan Orbán Viktor-portrét ábrázoló pólót tartanak fel hasonló módon, amelyen az „Élő isten” felirat olvasható. Van a kiállításnak néhány sarkalatos pontja, amelyek az oktatáshoz, sporthoz, a valláshoz és a nemzetfogalomhoz való viszonyban ragadják meg ezt a párhuzamot. Ahogyan például az oktatás militarizálódott a húszas-harmincas években, az nagyfokú hasonlóságot mutat a napjainkban zajló tanügyi rendelkezések szellemiségével – a 2012-es nemzeti alaptantervben nemcsak az irodalommal meg egyéb, kultúrával kapcsolatos részek kerültek átszabásra, hanem például a testnevelés is. Ezt a jelen oktatáspolitikája is egyre inkább az egészséges nemzeti test kinevelésének eszközeként értelmezi, akárcsak a húszas évek oktatási reformjai, amelyek a ma gyakran megidézett Klebelsberg Kuno ne-

véhez kötődnek. Az a kormányzati szándék, hogy minél több stadion és lőtérr épüljön, valamint az a gondolat, hogy a sport és a testtel való foglalatosság valamiféle nemzeti érdek, mind-mind szoros párhuzamokat mutat a két korszakban.

A kiállítás ötletét az Orbán-rendszer adta, vagy később született meg a koncepció, hogy azt párhuzamba állítsd a feltérképezett Horthy-rendszerrel?

Mondhatnám, hogy a rezsim provokálta. Gyakran érzem úgy, hogy nem én provokálok, hanem engem provokálnak. A rendszer különböző megnyilvánulásai, intézkedései illetve azok kritikája meghatározta a projekt alakulását, és az irredentizmus, az ifjúság, a sport és a militarizálódás összefüggései vezettek el a húszas-harmincas évekhez. Számos esetben ugyanakkor gondolatmenetemet nemcsak a jelenre irányuló kritikai reflexió vezérelte, hanem a folyamatot maguk a tárgyak, dokumentumok és a köztük levő – esetenként revelatív – összefüggések inspirálták. Kétségtelen, hogy a kiállításnak van egy karakteres kritikai jellege mindkét korrall kapcsolatban.

Hogyan alakult a viszonyulásod a szélsőjobboldali mozgalmakhoz és a vizsgált korszakhoz abban a folyamatban, amelyikben végül megszületett a kiállítás?

Természetesen volt és van politikai véleményem, amely távol áll a keresztény-konzervatív és a nemzeti-radikális oldaltól egyaránt – ez a kiállítás egészéből kiolvasható. A vizsgált politikai irányzatokhoz kezdettől kritikus volt a viszonyom: számos részletében szemforgatónak, hamisnak, hazugnak, vagy akár veszélyesnek tartom őket. Ez az álláspontom nem változott a folyamatban. A „nemzeti” fogalma kapcsán egy szélesebb politikai spektrumról beszélhetünk, ahová sokféle irányzat belefér. Egyik oldalon a keresztény-konzervatív, a másikon pedig az ősmagyar-újpogány retorika érvényesül. A Fidesz és a Jobbik különböző módokon támogatja mindkettőt, ráadásul ezek az oldalak gyakran átfedik egymást. Nemcsak a vallás területén keveredik például az újpogány sámánizmus és a Szűz Mária-kultusz, hanem a politikai ideológiák is fedésbe kerülnek, például a revizionista nosztalgia esetében. A Fidesz nem támogatja nyíltan a *Kurultaj Fesztivált*, de azért Lezsák Sándor és különböző miniszteri biztosok fölbukkannak a környékén, és a rendezvény 70 millió forintos állami támogatást kapott 2012-ben. Más kérdés, hogy feltehetőleg nem fogjuk a Fidesz elnökét ott látni a Kurultajon, Vona Gábor viszont megjelenik ott. Orbán Viktort keresztény rendezvényeken fogjuk látni, mert ez jobban illeszkedik az aktuális kurzus irányultságához, a Horthy-párhuzamhoz, és a kereszténydemokraták nemlétező pártjával is ki kell egyezni.

A Kurultajon járva egyébként árnyaltabb képet kaptam a jelenségről. Az irdatlan butaság és a politikai fanatizmus közelebről változatosabb: vannak, akik számára a sámánizmus spirituális kérdés, a látogatók 15-20 százaléka pedig külföldi turista. Az erős nemzeti és politikai elkötelezettségek mellett is túlzás lenne azt állítani, hogy ez egy nettó náci rendezvény lenne. Vannak ott természetesen bőven radikális jobboldaliak, tradicionalista mélymagyarok és náciak is, vannak *Tengri*hívók, irredenta nemzeti-keresztények és többféle újpogány tradíciót képviselő sámán-papok. Ez utóbbiak egy része például megnyilatkozásaiban elzárkózik a politikai kérdésektől, mások viszont szoros kapcsolatot ápolnak a radikális jobboldallal.

Jegyzetek

- ¹ KissPál Szabolcs 1967-ben született Marosvásárhelyen. 1993 óta él Budapesten, munkássága fókuszában az új médiumok, a vizuális művészetek és a társadalmi problémák metszesterülete áll. Munkái számos nemzetközi kiállításon szerepeltek, többek között a *Velencei Biennálén*, a New York-i *International Studio & Curatorial Programban*, az amszterdami *Stedelijk Museumban*, a szöuli *Médiaművészeti Biennálén* és több kortársművészeti múzeumban, illetve gyűjteményben (Budapesten, Bukarestben, Párizsban és Wroclavban). Az elmúlt évek során több aktivista csoport alapításában és tevékenységében is szerepet vállalt, így a *Szabad Művészek*, az *Eleven Emlékmű* vagy a *Harmadik Szektor* életében. Tanított magyarországi és külföldi egyetemen, jelenleg egyetemi docens a *Magyar Képzőművészeti Egyetem* Intermédia tanszékén.
- ² <http://szegedma.hu/hir/szeged/2012/10/szorenyi-levente-nem-arpad-sirjat-keressuk-hanem-osszefuggeseket-video.html>
- ³ *Women's Auxiliary Air Force – Női Kiszegítő Légierő*: a brit légierő 1939-ben alapított alakulata – a szerk.